

Fig. 1. Slots-Bjærgby. Ydre, set fra Sydøst.

V. H. 1986

SLOTS-BJÆRGBY KIRKE

SLAGELSE HERRED

Kirken, der omtales i Roskildebispens Jordebog o. 1370 og da svarede 12 Øre¹, var indviet til S. Laurentius og S. Vincentius (sml. S. 685, 688, 689); den hørte under Roskilde Bispestol, men mageskiftedes 1310 til Antvorskov Kloster² og kaldtes derfor Brødre-Bjærgby (modsat Munke-Bjærgby S. 369), og efter 1580 Slots-Bjærgby (sml. S. 609). Efter Opløsningen 1774 af det Antvorskovske Rytterdistrikt kom den senere under Sorø Akademi; herfra gik den over til Selveje 1. Jan. 1912.

I Præsteindberetningen 1759 omtales en S. Knuds *Kilde*, og paa ældre Matrielskort findes undertiden Knudskilde Ager anført; denne Ager laa i ældre Tid til Præstegaarden³.

Kirken ligger i Byens nordre Udkant, knejsende paa en anselig Bakke, hvis højeste Punkt dog er nord for Kirken, omtrent hvor den nordre Kirkegaardsmur staar. Det er formentlig Sjællands højestliggende Kirke. Kirkegaarden er udvidet ned over den sydlige Skrænt, men den sentmiddelalderlige Sydmur, for Størstedelen af Munkesten og med svære Kampesten i Foden, har faaet Lov at blive staaende. I denne Mur en Portal med Køreport og Sidelaage, begge fladbuede, foroven vandret afdækkede, tildels med Munketegl. Nordmuren er ogsaa af Kamp og Munkesten i Munkeskifte; østlig paa dens Yderside et Savskifte, paa Indersiden en enkelt fladbuget Niche. Øst- og Vestmurene er nye; i Nordvesthjørnet dog en fladrundbuet Laage fra 1500'erne.

Kirken bestaar af romansk Skib og gotisk Kor samt tre gotiske Tilbygninger: Sakristi, Taarn og Vaabenhus foran Syddøren.

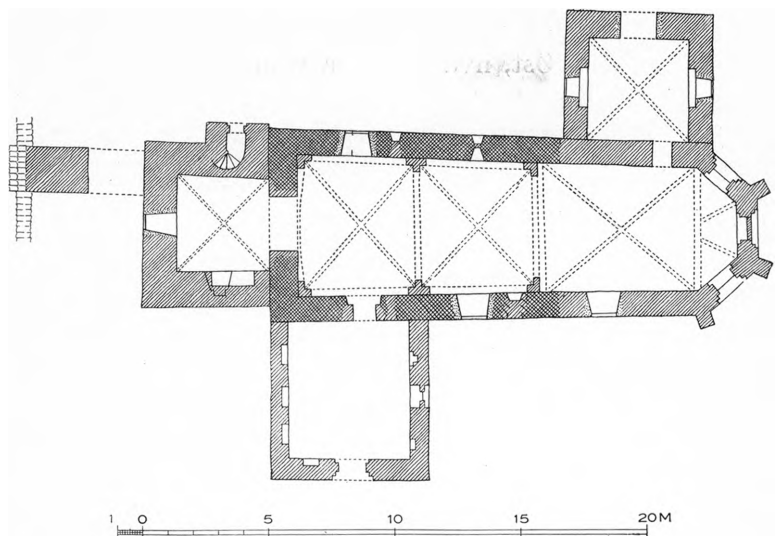

Fig. 2. Slots-Bjærgby. Plan. 1 : 300. Maalt af K. V. Barfoed 1915 (Aage Roussell 1932).

Af den *romanske Kirke* er kun Skibet bevaret, opført af raa og kløvet *Kamp* i ret regelmæssige Skifter; desuden er enkelte Steder anvendt Kridtsten. Den romanske Murbehandling med helt dækkende Pudslag over de bredt udstrøgne Fuger ses over Hvælvene og fra Vaabenhushets Loft.

Af Kirkens oprindelige Syddør er det indvendige, fladt afdækkede Parti delvis bevaret, men iøvrigt er den ommuret med Munkesten i den seneste Middelalder og ujævnt fladrundbuet. Af Norddøren skimtes endnu selve Dørstedet i Væggen lige overfor, hvor et nyt Vindue er anbragt; dens Karmsider er muligvis af Kridtsten. Af oprindelige Vinduer findes to i Nordsiden, det ene bevaret som udvendig Blænding, det andet kun tilmuret i selve Lysningen, hvor endnu gamle Vinduesruder sidder. Sydmuren har sikkert haft to tilsvarende Vinduer, men det østre er slugt af et nyere Vindue, medens det vestre ses tilmuret bag Vaabenhuset. Tilmuringen er overpudset og hvidtet og synes ældre end Vaabenhuset, hvoraf ogsaa maa sluttes, at dette er yngre end Hvælvingen i Skibet, der har dækket det gamle Vindue. Østligst paa Sydveggen et lavere siddende, rundbuet Vindue af Munkesten, der indvendig er bevaret som Niche; det er sikkert senere indsat, men stammer dog fra romansk Tid.

Gotiske Omdannelser og Tilbygninger. Det første større Byggearbejde fra den gotiske Periode er Indbygningen af to Fag Hvælvinger i Skibet o. 1400. De har smaa Rundstave langs Kappernes Afløbslinjer; Ribberne er Halvstens, paa det nederste Stykke dog kun Kvartstens; Hvælvingspillerne har ikke-omløbende Kragbaand med Rundstav; ingen Overribber.

Først efter Skibets Overhvælvning, men antagelig endnu i Løbet af 1400'erne

er det gamle Kor nedrevet og erstattet med et *nyt Kor* i Skibets Bredde og med tresidet Afslutning imod Øst, hvor det har Valmtag og to Sten brede Støttepiller paa Hjørnerne; paa Nordsiden er Pillen borttaget ved Sakristiets Paabygning, da den blev overflødig; en Fundamentsten ligger dog endnu paa Plads. Forbilledet for dette Kor har antagelig været S. Mikkel's Kirke i Slagelse. Materialet er over en svær Kampestens Syld Munkesten, dog med en Del Kamp i de nedre Mure. Rummet er dækket af en stor Krydshvælving uden Vægbuer og desuden i den østlige Afslutning en tredelt Ribbehvælving. I Østgavlens tre Sider store, spidsbuede Vinduer med False, tildels omdannede i ny Tid. Det midterste er dog allerede paa et tidligt Tidspunkt blevet tilmuret med Munkesten. I Korets Nordvæg er der usikre Spor af et Vindue, som maa være tilmuret ved Sakristiets Opførelse.

Sakristiet, nu Ligkapel, er ligesom de andre Tilbygninger af Munkesten. Det er yngre end Koret, men dog endnu fra Middelalderen. I Nord, over en ny Dør, en syvtrappet Gavl med syv spidsbuede Højblændinger. Rummet dækkes af en oprindelig Krydshvælving uden Vægbuer til nogen af Siderne. Til Koret en fladbuet Dør, store spidsbuede Blændinger i Øst- og Vestvæggene, hvori fladbuede Vinduer, tildels omdannede.

Vaabenhuset, i hvis Murværk flere gennemgaaende Baand af Kampesten (tilhugne Hjørneste[n]), er paaældende højt, Sidemurene nøjagtig saa høje som Skibets, saaledes at Rummet over Bjælkeloftet danner et virkeligt Stokværk med 14 Skifter høje Sidevægge (Tiendekornloft?). Indgangsdøren er rundbuet, udvendig i spidsbuet Blænding med Fals, indvendig i et firkantet Felt. Gavlens har syv Højblændinger, hvis øvre Afslutning er forvansket ved Nedtagelsen af de oprindelige, takkede Gavlkamme; kun den midterste har bevaret sin flade eller fladrunde Bue. Det Indre har fladbuede Blændinger i alle tre Vægge, den midterste i Østsiden med et lille Vindue, som ogsaa udvendig sidder i en fladbuet Blænding. Det øvre Stokværk faar kun Lys gennem en mindre, fladbuet Glug i Gavlens. I Sidevæggene et Par fladbuede Nicher, den ene dog tilmuret allerede i Middelalderen.

Taarnet maa ligesom de to andre Tilbygninger være bygget i Tiden 1450—1500. Taarnrummet har mod Skibet en spidsbuet Arkade. Medens Vestvinduet er nyt, ses i Sydsiden et oprindeligt, fladbuet Vindue, indvendig i en bred, fladbuet Blænding med Smige, nu tilmuret i Lysningen. Herunder en stor Spareblænding, ligeledes fladbuet. Rummet dækkes af et samtidigt Krydshvælv med Kvartstensribber; i Kapperne Trækhuller med Munketegl. Paa Nordsiden et oprindeligt Trappehus med fladbuet Indgangsdør under spidsbuet Spejl. Mellemstokværket har to fladbuede Blændinger mod Nord, een stor spidsbuet i Syd. I Klokkestokværket fladbuede Glamhul-Par, udvendig i en fladbuet, indvendig i en spidsbuet Blænding, den sidste mangler dog i Øst-

siden. Østgavlen har syv spinkle Kamtakker med syv spidsbuede Højblændinger, medens Vestgavlen er glat og ommuret i nyere Tid. Store Partier af Taarmurene er iøvrigt skalmuret med moderne Sten, saaledes hele Sydsiden. Ved Vestsiden er desuden muret en svær Støttepille med en Sprængbue, hvis øvre Del synes at være ny.

Skibet og Koret har sentmiddelalderligt *Tagværk* af Eg, af Krydsbaands-type. De smaa Spærstivere har i den nedre, frie Ende en profileret Afslutning. Den lodrette Stolpe, der optager Korafslutningens Spær, har affasede Hjørner.

I ny Tid er Kirkens i Brug værende Vinduer for største Delen omdannede. Hele Kirken staar nu hvidtet, Tagene hængt med Vingetegl.

KALKMALERIER

Østligst paa Nordvæggen af det romanske Skib staar under Vindueshøjde en utydelig Rest af et romansk Kalkmaleribælte i gulbrunt, rødbrunt, lyserødt og blaåt(?): en mæanderagtig Bort, en smal Stribe med Volutornamenter og nederst Rester af tre Figurer med Glorie og Tonsur, alle med oprakte højre Hænder.

INVENTAR

Alterbord, af Fyr, antagelig samtidig med Altertavlen.

Alterbordsforside, fra o. 1550, med tre Fyldinger (Fig. 5). I den midterste er malet en Treenighedsgruppe: Gud Fader, med Tiara, siddende paa en Tronstol (med Renaissanceformer) og foran sig holdende et Krucifiks, over hvis Hoved en svævende Due. I Sidefelterne runde Medailloner med Evangelisttegn og dertil hørende Navnebaand. De brogede Farver staar uden væsentlig Overmaling.

†*Alterklæde*, af rødt Plyds, med Sølvgaloner og F. 4 1726 i Perlestikkerarbejde, nævnt 1738 (Kaldsbog).

Altertavle (Fig. 3), portalformet, fra 1742, af Snedker Oluf Jacobsen paa Witzøegaard (Rgsk.). Det samtidige Midtbillede, af Getreuer (Rgsk.), forestiller Englenes Lovprisning af Maria og Jesusbarnet⁴. Tavlen blev stafferet 1745 (sml. Prædikestol) og senere overmalet 1846. Af den oprindelige Staffering er bevaret Aarstallet og de kronede Spejlmonogrammer (C 6 og S M), men iøvrigt er de gamle Farver genfremstillet⁵ 1924 ovenpaa Overmalingen.

†*Altertavle*, formet som et Skab med to Døre, indvendig stærkt forgyldt. I Skabet stod en udskaaret Figur af S. Laurentius, med Bog og Rist, omgivet af fire forsvundne Figurer. Paa den højre Dør var malet øverst S. Laurentius uddelende Brød til en liggende, blind Mand (med Skaal i højre Haand, holdende en lænket Hund med venstre Haand, og med Pose paa Ryggen) og til

to staaende Figurer »i ærværdig Dragt ligesom Præste-Folk« (Manden med Skaal, Kvinden med udrakte Hænder); paa deres Hovedhætter havde de et ulæseligt Mærke i Guld-Ciffer; nederst Stridsfolk førende S. Laurentius frem for Kejser Decius, »havende hos sig en Eunuchus«, i Baggrunden et »Sprinkel«, hvorover en flakt Ørn. Paa den venstre Dør var malet øverst S. Laurentius hudflettes, nederst S. Laurentius paa Risten. Tavlen, der blev afløst af den nuværende, fandtes 1759 i Sakristiet (Præsteindberetning).

Altersølv. Kalk, 18,5 cm høj, af Næstved Prøvesølv, fra 1673, med seks-tunget Fod; rundt Skaft; flad Knop med Blade og mellemfaldende Ruder dannet ved Konturlinjer; oval Kumme. Langs Fodkanten graverede Versaler: »Anno 1674, den 1. Januarij er denne Kalk oc Disk bekostet af Bierebye Kirke til Saligheds Brug for den Menighed oc da var Her Hans Carstensen Sogne Prest til same Sted oc hafde da betient Embedet der udi 18 Aar«. I Knoppens Rudefelter graveret: »Jesus A(nn)o 1673«; under Foden: »w xxxi Lot, 3½ Q«; Mestermærke for Dionys Willadsen (Olrik 610). *Disk*, med graveret Cirkelkors; ingen Mærker. Paa †Disken stod (1759): »Bjerebye Kirkes Kalk og Disk 1674«. *Oblatæske*, af kbh. Prøvesølv 1752, med Frederik 5's kronede Spejlmonogram; udslidt Mestermærke for A. F. Holling (Olrik 13). †*Oblatæske* (Buddike) af Kobber, nævnt 1738 (Kaldsbog). *Sygekalk*, af kbh. Prøvesølv 1726, 11,8 cm høj, med rund Fod og Skaft, riflet, midtdelt Knop, svagt udsvejet Kumme med graveret, kronet Spejlmonogram: F 4; under Foden graveret: »N 4 w 20 Lod«; Mestermærke for Nicolai Junge (Olrik 382). *Disk* med graveret Cirkelkors og F 4; intet Mestermærke, men samme Nummer: N 4. *Vinbeholder* til at sætte i Kummen, med samme Graving, Mestermærke og N 4; Skrueproppen er indrettet til *Oblatgemme*. † *Tinflaske*, til Altervin, nævnt 1738 (Kaldsbog).

Alterstager, 44,5 cm høje, gotiserende, fra o. 1550, med tre Ringe om Skaftet. Et Par smaa †Messing-Stager, nævnt 1738 (Kaldsbog).

Knæfaldets Trinbræt, nu anbragt paa Vaabenhusets Østvæg, har en trelinjet Indskrift med fordybede Versaler: »Anno 1658, den 1ste Juni bekostede Christen Christense(n) Brøgger dette Træ for Alteret, baade Gud dermed at ære, Kirken at pryde, saa oc at gifve et visse Tegn oc Vindesdyrd(!) om sin Hierte Sorig, som hand tog sig ofver sit Barns sørgelig Afgang, som udi sit Alders 4 ... i Gadekieret oc drognede. Gud ... elderne nadig oc tag Barne ... in Haand og gif det med de Tr... ede i de retferdiges Opstande...«.

Font (Fig. 6) af Granit, romansk, af een Sten. Kummen, 77 cm i Tvm., næsten cylindrisk, har seks nedadtil fladt rundede Skjold-Felter med dobbelte Konturer; meget lav Fod med en kraftig Tovsnoning. Intet Afløb. Muret Fodstykke.

To *Fade* af Tin. 1) 1679. Tvm. 80,5 cm, med indridset: »HLS ILS Birby

V. H. 1928

Fig. 3. Slots-Bjærgby. Altertavle 1742 (S. 685).

V. H. 1928

Fig. 4. Slots-Bjærgby. Prædikestol 1744 (S. 688).

Fig. 5. Slots-Bjærgby. Alterbordsforside (S. 685).

P. N. 1928

Kierches 16 Werger 79«. Langs Randen et Bælte med simple Pilespidsornamenter.

2) 1739. Tvm. 37,5 cm, med graveret Tulipanranke og Kursivindskrift i to Medailloner; »Bierbye Kirkes Døbefad Ao 1739« »da Sognepræst H: Daniel Paulli og Degn H: U Runge«.

Tinkande, stemplet Hans Høy.

Korbuekrucifiks (Fig. 7), sengotisk, fra o. 1500. Figuren, 130 cm høj, har lukkede Øjne, lille, kløftet Hageskæg, Tornekrone, Haaret faldende i to Lokker ned paa Skuldrene, stærkt fremskudt Brystkasse med markerede Ribben, indkneben Midje, lille, stramtsiddende Lændeklæde. Korstræet har hvælvet Midtparti, langs Kanterne skarp Tovsnoning og paa Randen frit udarbejdede Korsblade. De runde Evangelistmedailloner indrammes ligeledes af Tovsnoning. Under den nyere Overmaling er bevaret gamle Farver; Evangelisttegnene i Medaillonerne er sikkert Renaissance, men opmalede 1745 (Rgsk.).

†*Korgitter*, nedtaget i 1890'erne; Rester paa Loftet.

Prædikestol (Fig. 4), paa fem Fag, af Snedker Oluf Jacobsen 1744 (Rgsk.). Samtidig Himmel med udsavede Topstykker; paa et Frisefelt staar Malersignaturen: »Niels Lund Mahler«, som 1745 stafferede Kirkens Inventar (Rgsk.). Stolens oprindelige Farver blev 1924 genfremstillet⁵ ovenpaa en Overmaling fra 1846. †*Prædikestol*, paa fire Fag, blev solgt 1744 (Rgsk.).

Stolestader fra o. 1625—50⁶, nu aabne. Gavlene har riflede Pilastre med Fladsnit (Ørnehoved eller Kasetteværk) paa Fodstykkerne; Dørene, der er aftaget efter 1903 og anvendt til Indgangspanel eller sat paa Loftet, har stærkt udsvejfede Portalfelter med Ørneornamenter og Planteslyng.

Af Stoleværk fra o. 1575 findes i Taarnrummet fire hele Stader og en Gavl. I Gavlenes halvrunde Afslutninger er udskåret Skjolde med forskellige Mærker: Hjerter gennemboret af Pil, Fugl, Mand, Lilje og et Ornament. Under Skjoldene Skriftbaand med Rester af sammenhørende latinsk Versalindskrift; herunder Cirkelfelter med Tre- eller Firblade (afbildet i Kirkehist. Saml. I. R. I, 542). Moderne Staffering. Indskriften var fuldstændigere 1759; paa ni Stolestader »nederst i Kirken« stod: »Jesus Nazarenus rex Iudæorum defende nos ab omnibus malis ... manet in æternum. F S« (»Jesus Nazaræer, Jødernes Konge, forsvar os mod alt ondt; [Herrens Ord] bliver i Evighed. Fredericus Secundus«). Ved en Omflytning var det tiende Stade blevet kasseret; herpaa har sikkert staaet: »Verbum Domini«, som manglede i Indskriften⁶.

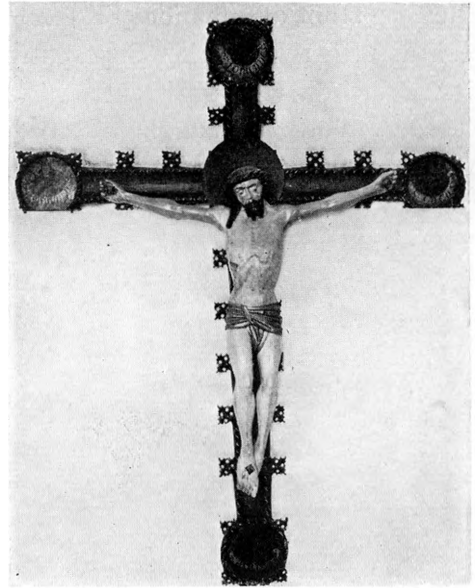
†*Præste-* og †*Degnestol* (fra 1737), med forkrøppet Rammeværk, staaende paa hver Side af Alteret, nævnt 1744 (Rgsk.), er nedtaget efter 1903; Rester paa Loftet. †*Bog-Stol*, i Kordøren, »at holde Røn ved om Fredagen«, nævnt 1738 (Kaldsbog).

Pengeblok, lille, jernbeslaaet.

M. M. 1903

Fig. 6. Slots-Bjærgby. Font (S. 686).

M. M. 1903

Fig. 7. Slots-Bjærgby. Korbuekrucifiks (S. 688).

†*Pengetavle*, »med S. Laurentio paa, indlagt af adskillig Træblomster«, med Bøjle og Bjælde af Zink; paa Bøjlen graveret: »Hr. Daniel Paulli 12. Juni 1736« (Kaldsbog 1738).

†*Bord*, med dobbelt Korsfod, anskaffet 1744, »da Kirken formedelst sit store Sakristi undertiden bruges til Konventskirke« (Rgsk.).

Dørring af Jern, paa enkel Roset, anbragt paa den nyere Dør til Sakristiet, er sikkert fra den »gamle Dør med tyske Ornamenten«, som Høyen omtaler 1832.

Klokker. 1) 1516. Minuskelindskrift, delvis rimet, mellem Korsblomstfriser: »Alpha et O, Deus et homo, o rex gl(ori)e, (Christe), veni cu(m) pace. Ihesus nazareus rex Judeoru(m). Christus vi(n)cit, (Christus) regnat, (Christus) imp(er)at, (Christus) i(n) se co(n)fide(n)tes salvat. Maria. Anna. Johan(n)es baptista et ewa(n)(gelis)ta, Iaspar, Melchior, Balthazar, no(m)i(n)a per sacra. Deus hi(n)c depelle nociva plebibus hiis atra remove mis⁷ nomen Oliva. Anno D(omi)ni MDXVI fusa su(m) in laude(m) Dei b(ea)toru(m)q(ue) Laure(n)tii et Vince(n)tii eccl(esi)e Biergby patronoru(m); t(em)p(or)e m(a)g(ist)ri Eschilli Thome prioris i(n) A(n)twordskou p(ro)cura(n)te D(omi)no Christierno sc(ri)pto(re) p(er) Ioh(ann)es Fastenowe« (»Alfa og Omega, Gud og Menneske, o, Ærens Konge, Kristus, kom med Fred. Jesus, Nazaræeren, Jødernes Konge. Kristus sejrer, Kristus regerer, Kristus befaler, Kristus frelser dem, der tror paa ham. Maria, Anna, Johannes, Døberen og Evangelisten, Jaspar, Melchior (og) Balthasar, meget hellige Navne. Driv, Gud, det onde bort fra disse Folk, fjern det uheldbringende. Mit [Klokkens] Navn er Oliva. I Herrens Aar 1516

blev jeg støbt af Johannes Fastenowe til Pris for Gud, S. Laurentius og S. Vincentius, Bjærgby Kirkes Skytspatroner, da Magister Eskil Thomsen var Prior i Antvorskov; Hr. Christen Skriver sørgede for Anskaffelsen«⁷. Paa Klokkelegemet to ens, o. 20 cm høje Relieffer, sikkert forestillende Laurentius og Vincentius, staaende paa Konsoller, iført lang Diakonkjortel, med Rist og Bogpose. Tvm. 122 cm. (Uldall 261—62).

2) Støbt af I. C. & H. C. Gamst 1831. Tvm. 84 cm.

Paa den lille †Klokke stod (1755): »Soli Deo Gloria; me fecit Johan Barthold Holtzman, Hafniæ A(nn)o 1741« (»Gud alene Æren; mig gjorde Johan Barthold Holtzman i København Aar 1741«), samt et kronet Spejlmønogram C 6.

En †Klokke afgaves ved Klokkeskatten 1528.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1661—72, 1700—21 (div. Aar), 1721—68 (RA). — Kaldsbog 1738—89 (med Inventarium), 1794—1882 (ved Embedet). — Præsteindberetninger 1755 (NM), 1759 (LA), 1809 (NM). — Museumsindberetninger af C. M. Smidt og M. Mackeprang 1903; Kalkmaleriberetning 1924 af Poul Nørlund. Revideret af P. N. og V. H. 1930.

Høyens Notebog XII. 1832. S. 22 (NM).

¹ S. R. D. VII, 121. ² De ældste danske Archivregistraturer IV, 73. ³ Aug. F. Schmidt: Danmarks Helligkilder. 1926. S. 120. ⁴ Vidsøgaard laa i Kindertofte Sogn, Slagelse Herred. Om Altertavlens Maleri bemærker Høyen, at det er »en daarlig Kopi af Nativita à la Cortona«. ⁵ Restaureringsberetning 1924 af H. Munk. ⁶ J. F. Fenger: De ti Stolestader i Slotsbjærgby (Kirkehist. Saml. I. R. I, 541—44). ⁷ J. F. Fenger: Kirkeklokken i Slotsbjærgby (smst. S. 464—72). I Følge Professor Fr. Blatt er »mis« Fejl for »mi« (dvs. mihi).

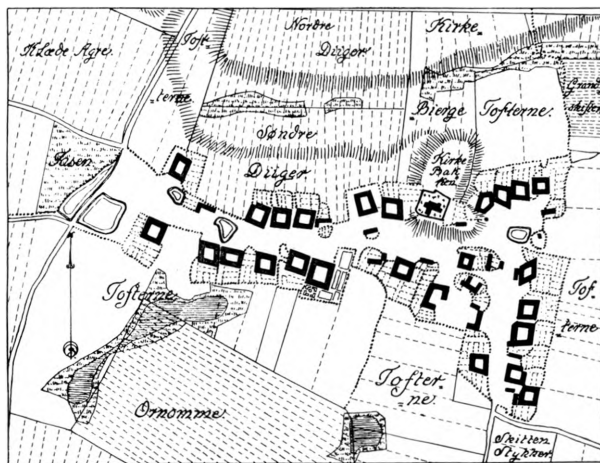

Fig. 8. Slots-Bjærgby 1770.